

ارزیابی تطبیقی کتب درسی زبان انگلیسی دوره دبیرستان با آموزشگاه‌های آزاد از دید معلمان

نویسنده: کامران شیروانی^{*۱}

۱. مربی گروه زبان انگلیسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد قائم‌شهر

kamran.shirvani@yahoo.com

* نویسنده مسئول: کامران شیروانی

چکیده

با توجه به جایگاه کتاب درسی در نظام آموزشی و نیز کلاس‌های آموزش زبان خارج از نظام رسمی (آموزشگاه‌های آزاد)، ارزیابی این کتب، اهمیتی بسزا دارد. هدف پژوهش حاضر، ارزیابی تطبیقی کتب درسی زبان انگلیسی دوره متوسطه با کتب درسی آموزشگاه‌های آزاد از نظر معلمان، بوده است. داده‌های پژوهش از پرسش‌نامه نظرخواهی ۲۵ پرسشی از نمونه ۵۹ نفری از معلمان، که تجربه تدریس هر دو کتاب را داشته‌اند، به دست آمده است. هریک از معلمان، دو پرسش‌نامه یکسان را برای کتب دوره متوسطه و نیز برای کتب آموزشگاه‌های آزاد، تکمیل کردند. داده‌های به دست آمده برای مقایسه میزان توجه به قالب‌بندی، تمرین و فعالیت‌ها، مهارت‌های زبانی، نوع و محتوای زبانی و موضوع و محتوا در تدوین این دو دسته کتب آموزش زبان انگلیسی، تحلیل شد. نتایج نشان دادند که کتب دبیرستان در مقایسه با کتب آموزشگاه‌های آزاد از نظر قالب‌بندی در وضعیتی مطلوب‌تر قرار دارند و از نظر موضوع و محتوا، تفاوت معناداری بین این دو دسته کتب، مشاهده نشد؛ به علاوه، نتایج نشان دادند که از نظر معلمان زبان انگلیسی، کتب آموزشگاه‌های آزاد از لحاظ توجه به مهارت‌های زبانی، نوع و محتوای زبانی و تمرین‌ها و فعالیت‌ها، در سطحی مطلوب‌تر قرار دارند.

کلیدواژه‌ها: کتاب درسی، زبان انگلیسی، دوره دبیرستان، ارزیابی تطبیقی، آموزشگاه‌های آزاد.

پژوهش‌های آموزش و یادگیری

(دانشور و نشر)

• دریافت مقاله: ۸۸/۰۹/۲۸

• پذیرش مقاله: ۸۹/۱۰/۲۲

*Scientific-Research
Journal of Shahed
University*

*Twentieth Year, No.3
Autumn & Winter
2013-14*

**Training & Learning
Researches**

**دوفصلنامه علمی - پژوهشی
دانشگاه شاهد**

**سال بیستم - دوره جدید
شماره ۳**

پائیز و زمستان ۱۳۹۲

مقدمه

علوم مقطع ابتدایی سه کشور ایران، آمریکا و انگلیس را از منظر به‌کارگیری گرافیک برای آموزش مفاهیم فیزیکی که خود می‌تواند به پرورش روحیه جستجوگری منجر شود، به‌طور تطبیقی مطالعه کردند [۶].

۳. مطالعاتی که کتب درسی به‌خصوصی را از دیدگاه کاربران اصلی آن، یعنی معلمان و دانش‌آموزان مورد بررسی قرار می‌دهند و در این راستا ابعادی مختلف را بسته به ماهیت ماده درسی و ابعاد ارزیابی در پیمایش خود منظومی کنند؛ برای نمونه، *ادیب‌نیا*، کتاب ریاضی سال چهارم دبستان را از منظر معلمان مورد بررسی قرارداد و ابعادی از قبیل انطباق با اهداف آموزشی تعیین شده از سوی وزارت آموزش و پرورش، اصول برنامه‌ریزی درسی، اصول روان‌شناسی و مراحل رشد و یادگیری را مدنظر قرارداد [۷].

پژوهش‌های حاضر، اغلب به چند ماده درسی محدود، یعنی ریاضی، علوم، تعلیمات دینی، فارسی و علوم اجتماعی مقاطع ابتدایی و راهنمایی بسنده کرده‌اند و پژوهش‌هایی که به سایر دروس این مقاطع و نیز مقطع دبیرستان پردازند، بسیار اندک‌اند. پژوهش حاضر از نظر پرداختن به ماده درسی متفاوت، یعنی زبان خارجی و نیز مقطع مورد نظر خود، یعنی دبیرستان، وجهی نو از پژوهش‌های این حوزه را هدف قرار می‌دهد؛ علاوه بر اینکه، چنان‌که در ادامه می‌آید، این پژوهش با تلفیق کردن انواع دوم و سوم طبقه‌بندی یادشده می‌کوشد تا الگویی نو در ارزیابی کتب درسی داخلی - یعنی ارزیابی تطبیقی از نظر معلمان - را به مورد پژوهش قرارداد؛ لذا در ادامه به‌گونه‌ای تخصصی‌تر به مسئله ارزیابی کتب آموزش زبان خارجه می‌پردازیم و سپس روش و یافته‌ها و نتایج پژوهش حاضر را از نظری گذرانیم.

پژوهش‌هایی که به ارزیابی کتب زبان انگلیسی پرداخته‌اند، اغلب، یکی از این سه ابزار را برای نیل به اهداف خود به‌کار گرفته‌اند: ۱. چک‌لیست، ۲. پرسش‌نامه و ۳. تحلیل محتوا. چک‌لیست‌های استاندارد شده متنوعی وجود دارند که به‌طور عمومی، نقاط مشترک آنها

یکی از اهداف و نیازهای مبرم نظام آموزشی، به‌ویژه نظام‌های آموزشی متمرکز، برنامه‌ریزی، تدوین و تغییر و روزآمد کردن کتاب‌های درسی است؛ برای نیل به این هدف ارزیابی‌ها و بررسی‌های انجام‌شده درباره کتاب‌های درسی موجود می‌توانند در ترسیم ویژگی‌های کتب آتی، نقشی بسزا ایفاکنند؛ لذا ارزیابی کتب درسی موجود در مواد درسی مختلف و در مقاطع متفاوت، امری نه تنها معمول و طبیعی بلکه مسئله‌ای ضروری است؛ در همین راستا محققانی متعدد در سال‌های اخیر به‌طور فزاینده‌ای کتب درسی مختلف را از زوایای گوناگون بررسی و تحلیل کرده‌اند که با نگاهی کلان به این ارزیابی‌ها می‌توان آنها را به سه دسته طبقه‌بندی کرد:

۱. تحقیق‌هایی که کتب درسی را از منظری خاص مورد مطالعه قرار می‌دهند و اغلب از طریق تحلیل محتوا، وجود عنصر یا مفهومی خاص را در یک یا چند کتاب درسی تعقیب می‌کنند؛ برای نمونه، *فتحی و اجارگاہ*، جایگاه صلح و جنگ را در کتب دوره ابتدایی مورد بررسی قرار داده [۱] یا *منصوری و فریدونی*، مفهوم هویت ملی را در کتب فارسی دوره ابتدایی بررسی کرده‌اند [۲]؛ به همین ترتیب، *سبحانی‌نژاد* و *همایی*، میزان توجه به نگرش فرهنگ کار را در کتب درسی دوره راهنمایی مطالعه کرده‌اند [۳].

۲. تحقیق‌هایی که کتب درسی را به‌صورت تطبیقی مورد مطالعه قرار می‌دهند؛ به‌عبارت‌دیگر، کتاب یا کتاب‌های یک ماده درسی به‌خصوص را با همتای خارجی خود مقایسه می‌کنند یا با اتخاذ رویکرد در زمانی کتب درسی موجود را با همتای قدیمی‌تر (ویراست‌های پیشین) تطبیق می‌دهند؛ برای نمونه، *زمانی* در مطالعه خود، پرورش روحیه علم‌گرایی را در کتب درسی علوم دوره ابتدایی ایران و انگلیس مورد مطالعه قرارداد [۴] و نیز *ایمانی و مظفری* با روش تحلیل محتوا، کتاب هدیه آسمانی و کتاب *کار پایه دوم دبستان*، چاپ سال ۱۳۸۱ را با کتاب *تعلیمات دینی همان پایه*، چاپ سال ۱۳۸۰ مقایسه کردند [۵]؛ *زمانی و اسفنجانی* هم کتب درسی

پرسش‌نامه تاکر به بررسی و مقایسه کتب دوره راهنمایی و کتب رایج آموزشگاه‌ها در آن دوره زمانی پرداخت و نتیجه‌گرفت که تفاوتی معنادار میان این دو دسته کتب وجود ندارد و دلیل این تشابه را به برنامه درسی دستورمدار هر دو کتاب نسبت داد [۱۴]. یارمحمدی، کتب دوره پیش‌دانشگاهی را با تکیه بر صورتی تغییر یافته از پرسش‌نامه تاکر بررسی کرد و دریافت که در این کتب، نقاط ضعفی وجود دارند که از جمله عبارت‌اند از: ۱. دستکاری شدن متون و ناموثق و غیرطبیعی بودن آنها و ۲. غفلت از مهارت‌های شفاهی [۱۵]. رزمجو، کتب مقطع متوسطه و کتب رایج در آموزشگاه‌های زبان انگلیسی - همان کتاب‌هایی که در این پژوهش نیز بررسی می‌شوند - را با استفاده از پرسش‌نامه‌ای که به معیارهای روش تدریس ارتباطی زبان انگلیسی می‌پرداخت، بررسی کرد؛ نتایج پژوهش وی که ۴۰ معلم در آن شرکت داشتند، نشان می‌دهند که میان این دو کتاب از لحاظ به‌کارگیری اصول روش تدریس ارتباطی - به‌ویژه کارگروهی، تصحیح خطاهای زبانی، توازن تکیه بر مهارت‌های زبانی - تفاوتی معنادار وجود دارد [۱۶].

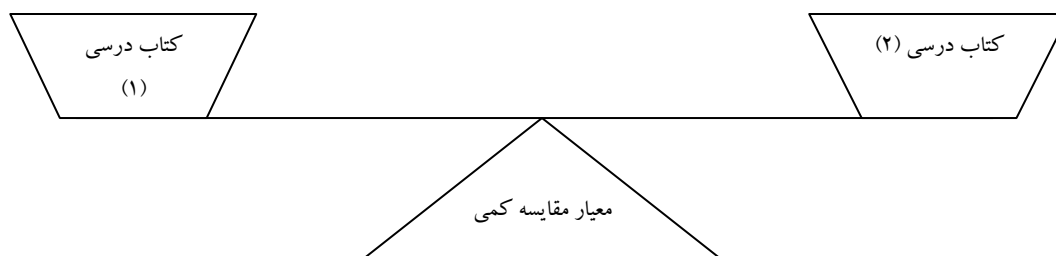
برخی از پژوهش‌ها نیز از زاویه‌ای متفاوت و باریک‌تر به کتب آموزشی می‌پردازند که البته مختص به کتب آموزش زبان نیست؛ این دسته از پژوهش‌ها با تکیه بر تحلیل محتوا می‌کوشند تا با تبدیل داده‌های کیفی به داده‌های کمی و با شمارش تکرار واژگان و عبارات به لایه‌های پنهان‌تر مطالب آموزشی دست یابند؛ برای نمونه، انصاری و بابایی در مطالعه خود، تنها به همین مقوله آخر پرداختند و تبعیض جنسی موجود در کتاب‌های زبان انگلیسی مقطع راهنمایی را بررسی کردند و نتیجه گرفتند که در این کتب درسی، تصویری ناعادلانه از جنس مؤنث ارائه شده است [۱۷].

چنان‌که در نمونه‌های بیان‌شده از بررسی کتب درسی می‌توان یافت، هریک از این روش‌ها را می‌توان به صورت تطبیقی نیز به‌کار گرفت؛ به این معنا که می‌توان با طرح چارچوبی نظری، قالبی ثابت برای مقایسه دو یا

می‌تواند نقطه آغازی مناسب برای ارزیابی کتب آموزش زبان خارجی باشد. صاحب‌نظران حوزه تدوین و مطالعه کتب درسی در این حوزه بر این عقیده‌اند که چک‌لیست‌های ارزیابی باید شامل معیارهایی باشند که با مسائلی از قبیل شکل ظاهری کتاب و سازمان‌دهی آن مرتبط باشند [۸ و ۹]؛ البته باید معیارهایی دیگر نیز لحاظ شوند که به مواردی مانند روش تدریس کتاب درسی، اهداف آن و میزان تدریس پذیر بودن آن از یک سو و تناسب آن با رویکرد هریک از معلمان و نیز برنامه آموزشی از سویی دیگر پردازد [۱۰ و ۱۱]؛ افزون‌بر آن باید معیارهایی برای تحلیل زبان، کارکردهای زبانی، دستور و مهارت‌هایی که در یک کتاب درسی به‌خصوص ارائه می‌شود، منظور شود [۱۱]. در برخی از چک‌لیست‌های استاندارد شده، مواردی وجود دارد که به زبان به‌کارگرفته شده با محیط فرهنگی و اجتماعی نیز می‌پردازند و حتی در برخی از موارد در ارزیابی خود، معیارهایی از قبیل مسائل فرهنگی و جنسی را نیز منظور می‌کنند [۱۰ و ۱۱]. در مطالعه جامع‌تر دیگری، جهانگرد با کمک چک‌لیستی جامع که براساس چند چک‌لیست استاندارد شده طرح کرده بود، کتاب‌های دوره متوسطه را مورد بررسی قرارداد و به بحث درباره نقاط ضعف این کتب از جنبه‌های گوناگون آموزشی - برای نمونه، آموزش دستور، واژگان و کاربرد زبان - پرداخت؛ نکته حائز اهمیت درباره این نوع مطالعات که خود جهانگرد نیز به آن اشاره داشته است اینکه «کتب آموزش زبان مقطع متوسطه باید به صورت بسیار عمیق ارزیابی شوند که این مهم از عهده یک معلم یا کارشناس تنها، ساخته نیست» [۱۲].

برای رفع این ضعف چک‌لیست، برخی از محققان از پرسش‌نامه برای ارزیابی کتب زبان انگلیسی استفاده کردند؛ اولین نمونه‌های پرسش‌نامه توسط تاکر^۱ ارائه گردید [۱۳]؛ محققانی مختلف از این روش برای ارزیابی کتب درسی رایج در ایران استفاده کردند؛ برای نمونه، عامریان با استفاده از پرسش‌نامه‌ای مشابه با

1 . Tucker

شکل ۱: معیار مقایسه کمی

توانش زبانی آنها و سبک‌های آموزشی که آنها ترجیح می‌دهند.

۳. اهداف دوره آموزشی: به اهدافی که مدنظر محقق و طرح ارزیابی است و نیز اهداف زبان‌آموزان باید توجه شود.

۴. برنامه درسی و در صورت وجود روش یا روش‌های پیشنهاد شده و نیز محدودیت‌های موجود باید مورد توجه قرار گیرند.

۵. به آزمون‌ها و اثر طغیانی آن آزمون‌ها باید توجه شود.

۶. عوامل فرهنگی و نیز مقولات اجتماعی مرتبط با آن: در این راستا باید ارزش‌هایی که محتوای آموزشی مورد نظر به آنها توجه کرده است، بررسی شوند و مشخص شود که «آیا این ارزش‌ها در بافت فرهنگی و اجتماعی مورد نظر مقبولیت دارند یا خیر؟».

۷. نکات اجرایی و عملی از قبیل زمان لازم برای تدریس آن محتوا، وجود یا عدم وجود تکالیف منزل، اندازه کلاس‌ها و شرایط فیزیکی مربوط به آنها، وجود سخت‌افزار لازم برای ارائه مناسب محتوای آموزشی و مواردی دیگر از این دست باید مورد توجه قرار گیرند.

رابرتس بر این باور است که این معیارها باید در ارزیابی کتب درسی زبان خارجی لحاظ شوند ولی اینکه به هر یک از این معیارها تا چه اندازه توجه شود و چه اولویتی برای آنها در نظر گرفته شود، از اساس به بافت آموزشی-یادگیری و نیز اهداف و گستره طرح ارزیابی بستگی دارد [۱۹].

با توجه به مقوله‌های مطرح شده برای ارزیابی کتب

چند کتاب آموزشی فراهم آورد [۱۶]؛ به این ترتیب هر یک از این کتب آموزشی در سایه دیگری، نقاط ضعف و قوت خود را بهتر آشکار می‌سازند؛ در این الگو هیچ کتاب درسی مطلوبی وجود ندارد و ارزیابی بر تعداد محدودی، معیار تمرکزی کند و تفاوت کتاب‌ها از نقطه نظر هر معیار به طور کمی بررسی می‌شود؛ این الگو در شکل ۱ نشان داده شده است.

چنان که لو^۱ بیان می‌کند در ارزیابی کتب درسی - به دلیل وجود تعصب‌ها - نمی‌توان انتظار داشت که عینیت در ارزیابی به طور کامل وجود داشته باشد [۱۸]. به هر روشی که طرح ارزیابی پیش رود، عناصر غیر عینی که به برداشت‌ها، ارزش‌ها و اولویت‌های فردی معلمان یا ارزیاب‌ها، وابسته‌اند در آن دخالت خواهند داشت؛ بنابراین نمی‌توان چنین ارزیابی‌هایی را با یک طرح پژوهش تجربی از لحاظ عینی بودن نتایج، یکسان دانست. تا اینجا که درباره روش اجرای طرح‌های ارزیابی کتب درسی بحث کردیم، پیوسته از معیارهایی که باید در پرسش‌نامه گنجانده شوند، سخن راندیم ولی درباره ماهیت این معیارها سخنی به میان نیامد؛ رابرتس^۲ در این راستا مطرح می‌کند که در هر طرح ارزیابی باید معیارهای زیر را در دستور کار قرارداد [۱۹]:

۱. زبان‌آموزان: سن، سطح یادگیری-آموزشی، عوامل مؤثر در افزایش و کاهش توانایی‌شان، علایق و انگیزه‌های آنها و سبک‌های یادگیری که آنها ترجیح می‌دهند.

۲. معلمان (مربیان): توانش و تجربه تدریس‌شان،

1 . Low
2 . Roberts

پرسش‌های پژوهش

۱. در کتاب‌های زبان انگلیسی مقطع متوسطه و کتاب آموزشی آموزشگاه‌های آزاد به چه میزان به قالب‌بندی کتاب توجه شده و آیا توجه به قالب‌بندی، متفاوت بوده است؟
۲. در کتاب‌های زبان انگلیسی مقطع متوسطه و کتاب آموزشی آموزشگاه‌های آزاد به چه میزان به تمرین‌ها و فعالیت‌های کتاب توجه شده و آیا توجه به تمرین‌ها و فعالیت‌ها متفاوت بوده است؟
۳. در کتاب‌های زبان انگلیسی مقطع متوسطه و کتاب آموزشی آموزشگاه‌های آزاد به چه میزان به مهارت‌های زبانی توجه شده و آیا توجه به مهارت‌های زبانی، متفاوت بوده است؟
۴. در کتاب‌های زبان انگلیسی مقطع متوسطه و کتاب آموزشی آموزشگاه‌های آزاد به چه میزان به نوع و محتوای زبانی کتاب توجه شده و آیا توجه به نوع و محتوای زبانی کتاب، متفاوت بوده است؟
۵. در کتاب‌های زبان انگلیسی مقطع متوسطه و کتاب آموزشی آموزشگاه‌های آزاد به چه میزان به موضوع و محتوای کتاب توجه شده و آیا توجه به موضوع و محتوا، متفاوت بوده است؟

روش پژوهش

پژوهش حاضر از نوع تحقیق توصیفی و پیمایشی است که به دنبال شناسایی معلمان از کتاب‌های درسی رایج در دبیرستان‌ها و آموزشگاه‌های آزاد زبان انگلیسی کشور (یعنی سری کتب اینترچینج^۱) که از این پس کتب آموزشگاهی نامیده می‌شود) و نیز نقاط ضعف و قوت هریک از کتب مورد نظر به‌ویژه کتب دبیرستان است؛ افزون بر اینکه این تحقیق به دنبال تعیین وجود یا عدم وجود تفاوت در ارزیابی معلمان از این دو دسته کتاب آموزش زبان انگلیسی است.

لذا با توجه به مقدمه بالا، این تحقیق با استفاده از ابزار تحقیقی خود که شامل پرسش‌نامه است از جامعه

زبان انگلیسی و با تکیه بر نقاط مشترک پرسش‌نامه‌های استاندارد شده یاد شده، معیارهایی برای مقایسه کمی کتاب‌های مقطع متوسطه و کتب آموزشی رایج در آموزشگاه‌های آزاد به شرح زیر تبیین شد:

۱- قالب‌بندی کتاب: منظور از قالب‌بندی کتاب، سازمان‌دهی و چیدمان مربوط به ارائه مقوله‌های زبانی و تمرین‌های هر درس است؛ این مقوله، نظر معلمان را درباره وضوح اهداف آموزشی هر درس، تناسب اختصاص فضای هر تمرین با نوع آن، تناسب آرایش و ترتیب تمرین‌ها، وجود فهرست واژگان و عبارات و وجود بخش‌هایی برای دوره و تمرین‌های اضافی می‌سجد.

۲- تمرین‌ها و فعالیت‌ها: این مقوله به تعادل موجود در تمرین‌ها از لحاظ پرداختن به مهارت‌های زبانی، ایجاد فضای مناسب برای تمرین‌های معنادار، تعادل میان تمرین‌های فردی و گروهی، ارائه نکات دستوری و واژگانی در بافت طبیعی زبان، ایجاد فرصت مناسب برای ارائه پاسخ‌های مستقل از سوی زبان‌آموز و قابلیت تغییر و جایگزینی تمرین‌ها، معطوف است.

۳- مهارت‌های زبانی: این مقوله که به مهارت‌های اصلی زبان، یعنی مهارت‌های شنیداری، خواندن، صحبت کردن و نوشتن می‌پردازد، به توجه به مهارت‌های مورد نیاز شاگردان، توجه به خرده‌مهارت‌های هریک از مهارت‌های اصلی، توجه به تمرین هر مهارت به‌صورت مرتبط با مهارت دیگر، معطوف است.

نوع و محتوای زبانی به معیارهایی از قبیل طبیعی و تغییرنیافته بودن نمونه‌های زبانی موجود در کتاب، تناسب سطح زبانی با میزان مهارت شاگردان، مناسب بودن ترتیب مباحث دستوری و واژگانی و وجود توضیح‌ها و مثال‌های مناسب می‌پردازد.

موضوع و محتوای زبانی به معیارهایی از قبیل تناسب محتوا با نیازهای شاگردان، واقعی بودن موضوع‌ها، جالب و چالش‌برانگیز بودن موضوع‌ها و محتوا، تنوع موضوع‌ها و محتوا و عدم وجود سوگیری‌های فرهنگی و الگوهای منفی توجه می‌کند.

1. Interchange

نمونه‌ای که نماینده جامعه معلمان هستند، اطلاعات لازم را جمع‌آوری می‌کند و سپس با روش‌های آماری مناسب، مورد پردازش و تحلیل قرار می‌دهد. شرح مبسوط مربوط به ابزار سنجش، جامعه آماری و شیوه تحلیل و پردازش داده‌ها در ادامه آمده‌است.

جامعه آماری، برآورد نمونه و روش نمونه‌گیری

طبق تعریف و بیان مسئله و با در نظر گرفتن پرسش تحقیق، جامعه آماری در این پژوهش، معلمان زبان انگلیسی دوره دبیرستانی بوده‌اند. جامعه آماری معلمان زبان انگلیسی باید متشکل از معلمان باشد که هم در دبیرستان، کتب زبان انگلیسی مصوب وزارت آموزش و پرورش را تدریس می‌کنند و هم در مؤسسات آموزش زبان انگلیسی از کتاب آموزشی به‌عنوان کتاب درسی بهره‌می‌گیرند. تعداد ۶۷ نفر از معلمان در شهرهای بابل و ساری در این پژوهش شرکت کردند؛ از این تعداد معلم زبان انگلیسی، ۵۹ نفر هر دو پرسش‌نامه را به محقق تسلیم کردند و در مورد سایر معلمان، داده‌ها به‌طور کامل جمع‌آوری نشدند.

ابزار پژوهش

در پژوهش حاضر از پرسش‌نامه‌ای که شامل ۲۵ گزاره با مقیاس لیکرتی است، استفاده شده‌است. از آنجاکه جامعه نمونه‌های مربوط به پژوهش حاضر، دارای وسعتی قابل توجه است، سعی شده تا در پرسش‌نامه‌ها از روش کمی استفاده شود؛ به این منظور، گویه‌های متناسب با معیارهای چارچوب مقایسه دو کتاب آموزشی به این شرح طرح شد: قالب‌بندی کتاب، پنج گویه؛ تمرین‌ها و فعالیت‌ها، هفت گویه؛ مهارت‌ها، چهار گویه؛ نوع و محتوای زبانی، پنج گویه و موضوع و محتوا، پنج گویه.

نکته‌ای دیگر که درباره این پرسش‌نامه، کلیدی است استفاده از راهنمای تکمیل پرسش‌نامه است. چنان‌که پیش‌تر در ادبیات تحقیق هم به آن اشاره شد، مخاطبان چک‌لیست‌ها و پرسش‌نامه‌ها تمایل دارند تا هریک از گزاره‌های - و حتی اصطلاح‌های - موجود را با توجه به

بافت خود و نیز پیشینه تخصصی خود تعبیر و تفسیر کنند؛ این فرایند در اجرای اولیه و آزمایشی این پرسش‌نامه‌ها تاحدی به چشم می‌خورد؛ لذا محقق تصمیم گرفت تا از راهنمای تکمیل پرسش‌نامه استفاده کند؛ این راهنمای تکمیل پرسش‌نامه که به آن پیوست می‌شد، از اساس به هدف ارائه تعریف و مفهومی ثابت از اصطلاح‌های به‌کارگرفته شده در پرسش‌نامه تنظیم شده بود و به مخاطبان توصیه می‌شد تا پیش از تکمیل پرسش‌نامه - یا در صورت لزوم در حین تکمیل آن - به راهنمای پرسش‌نامه مراجعه کنند. با استفاده از چنین فرایندی، محقق توانست تاحدزیادی از تفسیرپذیری پرسش‌نامه توسط معلمان جلوگیری کند. پس از انجام محاسبات مربوط به پایایی پرسش‌نامه، ضریب آلفای کرونباخ معادل ۰/۶۷ به دست آمد که بیانگر پذیرفتنی بودن پایایی این پرسش‌نامه است.

پرسش‌نامه‌ها در دو مرحله تکمیل شدند. مطابق با پرسش تحقیق، هریک از اعضای جامعه نمونه باید دو پرسش‌نامه تکمیل کند؛ به عبارت بهتر، باید یک پرسش‌نامه را دوبار تکمیل کند: یکی با توجه به کتب درسی دوره دبیرستان و دیگری با توجه به سری کتب آموزشی. زمان‌بندی تکمیل پرسش‌نامه‌ها طوری تنظیم شد که میان دو جلسه ۱۶ تا ۲۱ روز فاصله باشد؛ افزون‌براین با توجه به رعایت اخلاق تحقیق به اعضای جامعه نمونه که باید از ماهیت تحقیق مطلع باشند اعلام شد که تکمیل این پرسش‌نامه‌ها با هدف ارزیابی کتب یادشده صورت می‌گیرد. از آنجاکه محقق بیم آن داشت که در صورت آگاهی معلمان از هدف اصلی تحقیق که مقایسه این دو کتاب درسی با هم بوده‌است، هریک از اعضا به طریقی جهت‌گیری‌های شخصی خود را در تکمیل پرسش‌نامه دخالت دهند، نکته‌ای درباره هدف مطالعه تطبیقی پژوهش حاضر در گفته‌های محقق به‌میان نیامد. معلمان ابتدا پرسش‌نامه مربوط به ارزیابی کتب درسی مدارس را تکمیل و پس از فاصله زمانی یادشده، پرسش‌نامه مربوط به سری کتب آموزشی را تکمیل کردند.

شیوه تحلیل داده‌ها

با توجه به پرسش‌های تحقیق حاضر، داده‌های به‌دست آمده در دو سطح توصیفی و استنباطی تجزیه و تحلیل شدند. در سطح توصیفی میانگین، مد، دامنه تغییرها و انحراف معیار داده‌ها محاسبه شد و در سطح استنباطی با توجه به پرسش‌های تحقیق، آزمون تی به کار گرفته شد. اطلاعات حاصل از تحلیل داده‌ها به تفکیک پرسش‌های اصلی پژوهش در جدول‌های مرتبط آورده شده‌اند؛ به علاوه، به منظور انسجام در تحلیل داده‌ها، تحلیل استنباطی داده‌های مربوط به هر پرسش تحقیق در ادامه تحلیل توصیفی آنها داده شده است.

یافته‌ها

• پرسش اول پژوهش: در کتاب‌های زبان انگلیسی مقطع متوسطه و کتاب آموزشی آموزشگاه‌های آزاد به چه میزان به قالب بندی کتاب توجه شده و آیا توجه به قالب بندی، متفاوت بوده است؟ نتایج پردازش توصیفی داده‌ها در جدول ۱ نمایش داده شده‌اند.

میانگین نمره قالب کتب دبیرستان، برابر با ۱۷/۹۳ و

کتب آموزشگاهی، برابر با ۱۷/۲۱ است. با توجه به دامنه تغییرها- کتب دبیرستان ۳ و کتب آموزشگاهی ۴- و انحراف معیار - کتب دبیرستان ۰/۹۱ و کتب آموزشگاهی ۱/۳۷- که شاخص‌های پراکندگی این داده‌ها هستند، می‌توان گفت پراکندگی نظرهای معلمان درباره قالب کتب دبیرستان، دارای انسجام و اتفاق آرای بیشتری بوده است. با در نظر گرفتن فاصله میانگین و مد- کمتر از ۱ برای کتب دبیرستان و بیشتر از ۲ برای کتب آموزشگاهی- این مقوله، نتیجه یادشده تأیید می‌شود. با توجه به سقف نمره این بخش که ۲۵ است، می‌توان گفت که از نظر معلمان، میزان توجه به قالب در هر دو کتاب در سطحی قابل قبول قرار دارد. با توجه به جدول ۲، مقدار به دست آمده از آزمون تی ۲/۷۵- و نیز سطح معناداری ۰/۰۱، مبین وجود تفاوت معنادار میان کتب دبیرستان و آموزشگاه‌ها از لحاظ توجه به قالب کتاب است. به طوری که می‌توان با توجه به مقادیر ارائه شده در جدول ۱ گفت که از نظر معلمان، کتب دبیرستان از این حیث در سطحی مطلوب‌تر قرار دارند.

جدول ۱. میانگین نمرات و انحراف معیار مربوط به هریک از بخش‌های اصلی پرسش‌نامه به تفکیک کتاب درسی

شاخص بخش‌ها	میانگین		میانه		دامنه تغییرها		انحراف معیار	
	دبیرستان	آموزشگاه	دبیرستان	آموزشگاه	دبیرستان	آموزشگاه	دبیرستان	آموزشگاه
قالب	۱۷/۹۳	۱۷/۲۱	۱۸	۲۱	۳	۴	۰/۹۱	۱/۳۷
تمرین	۱۱/۸۰	۱۷/۲۷	۱۳	۱۸/۵	۵	۵	۱/۳۳	۱/۷۱
مهارت	۹/۲۰	۱۷/۱۷	۹	۱۷	۴	۵	۱/۲۱	۱/۲۰
نوع زبان	۱۳/۱۲	۱۵/۹۰	۱۲	۱۶	۵	۴	۱/۳۸	۱/۱۸
موضوع	۱۷/۹۷	۱۷/۵۷	۱۷	۱۷/۵	۴	۵	۱/۲۳	۱/۶۸

جدول ۲. بررسی وجود تفاوت معنادار میان توجه به قالب در کتب دبیرستان و آموزشگاه‌های آزاد

قالب	درجه آزادی	تی	سطح معناداری
کتب دبیرستان- کتب آموزشگاه	۲۹	-۲/۷۵	۰/۰۱

بخش که برابر با ۳۵ است و با توجه به مقادیر مد و میانگین کتب آموزشی که در جدول ۱ آمده‌اند، باید گفت که کتب آموزشی در سطح متوسط و کتب دبیرستان در سطحی کمابیش نامطلوب از حیث توجه به تمرین‌ها و فعالیت‌ها قرار دارند. با توجه به جدول ۳ می‌توان گفت که این اختلاف چشمگیر مشاهده‌شده در جدول ۱ از نظر آماری معنادار است و از نگاه معلمان زبان، انگلیسی کتب آموزشی از نظر توجه به تمرین‌ها و فعالیت‌ها در وضعیتی مطلوب‌تر قرار دارند.

• پرسش سوم پژوهش: در کتاب‌های زبان انگلیسی مقطع متوسطه و کتاب آموزشی آموزشگاه‌های آزاد به چه میزان به مهارت‌های زبانی توجه شده و آیا توجه به مهارت‌های زبانی، متفاوت بوده است؟

جدول ۳. بررسی وجود تفاوت معنادار میان توجه به تمرین‌ها و فعالیت‌ها در کتب دبیرستان و آموزشگاه‌های آزاد

تمرین‌ها و فعالیت‌ها	درجه آزادی	تی	سطح معناداری
کتب دبیرستان - کتب آموزشگاه	۲۹	-۳۰/۶۵	۰/۰۰

جدول ۴. بررسی وجود تفاوت معنادار میان توجه به مهارت‌های زبانی در کتب دبیرستان و آموزشگاه‌های آزاد

مهارت‌های زبانی	درجه آزادی	تی	سطح معناداری
کتب دبیرستان - کتب آموزشگاه	۲۹	-۲۹/۷۷	۰/۰۰

جدول ۵. بررسی وجود تفاوت معنادار میان توجه به نوع و محتوای زبانی در کتب دبیرستان و آموزشگاه‌های آزاد

نوع و محتوای زبانی	درجه آزادی	تی	سطح معناداری
کتب دبیرستان - کتب آموزشگاه	۲۹	-۱۱/۳۸	۰/۰۰

۴ و ۵ - و انحراف معیار آنها - به ترتیب ۱/۲۱ و ۱/۲۰ - نشان می‌دهد که نظرهای معلمان درباره میزان توجه به مهارت‌ها، وضعیتی مشابه دارد. با در نظر گرفتن سقف نمرات این بخش که برابر با ۲۰ است، می‌توان گفت که کتب آموزشی برخلاف کتب دبیرستان در وضعی به طور کامل، قابل قبول قرار دارند. با توجه به مقادیر جدول ۴ می‌توان نتیجه گرفت که تفاوت میانگین مشاهده‌شده در جدول ۱ از نظر آماری، معنادار است و

• پرسش دوم پژوهش: در کتاب‌های زبان انگلیسی مقطع متوسطه و کتاب آموزشی آموزشگاه‌های آزاد به چه میزان به تمرین‌ها و فعالیت‌های کتاب توجه شده و آیا توجه به تمرین‌ها و فعالیت‌ها، متفاوت بوده است؟
 با نگاهی به میزان میانگین این بخش برای کتب دبیرستان و آموزشگاه که در جدول ۱ آمده است - به ترتیب ۱۱/۸۰ و ۱۷/۲۷ - درمی‌یابیم که از نظر معلمان، تفاوتی بسیار، میان این دو کتاب از نظر توجه به تمرین‌ها و فعالیت‌ها وجود دارد. هرچند که با توجه به دامنه تغییرهای مربوط به هریک از این کتب - کتب دبیرستان ۵ و کتب آموزشی ۷ - و انحراف معیار - به ترتیب ۱/۳۳ و ۱/۷۱ - می‌توان نتیجه گرفت که مانند مقولهٔ قالب، نظر معلمان درباره کتب دبیرستان یکپارچگی بیشتری دارد. با در نظر گرفتن سقف نمره این

با در نظر گرفتن مقادیر میانگین و مد کتب مقطع متوسطه که در جدول ۱ نشان داده شده‌اند - به ترتیب ۹/۲۰ و ۹ - و همین مقادیر برای کتب آموزشی - به ترتیب ۱۷/۱۷ و ۱۷ - باید گفت که از نگاه معلمان زبان انگلیسی که در این پژوهش شرکت کرده‌اند، حقیقتی مشابه با آنچه درباره تمرین‌ها و فعالیت‌ها گفته شد در خصوص توجه به مهارت‌ها نیز وجود دارد. مقادیر دامنه تغییرهای کتب دبیرستان و آموزشی - به ترتیب

نظر توجه به نوع و محتوای زبانی دارای وضعیتی بهتر هستند.

• پرسش پنجم پژوهش: در کتاب‌های زبان انگلیسی مقطع متوسطه و کتاب آموزشی آموزشگاه‌های آزاد به چه میزان به موضوع و محتوای کتاب توجه شده و آیا توجه به موضوع و محتوا، متفاوت بوده است؟

با در نظر گرفتن سقف نمره این بخش که برابر با ۲۵ است و با توجه به میانگین و مد ارائه شده در جدول ۱ برای کتب دبیرستان - به ترتیب ۱۷/۹۷ و ۱۷- و کتب آموزشگاهی - به ترتیب ۱۷/۵۷ و ۱۷/۵- می‌توان نتیجه گرفت که هر دو دسته، کتاب آموزشی از حیث توجه به موضوع و محتوا در سطحی مطلوب قرار دارد و با توجه به دامنه تغییرها و انحراف معیار یاد شده در جدول ۱ برای این بخش - به ترتیب ۴ و ۱/۲۳ برای کتب دبیرستان و ۵ و ۱/۷۱ برای کتب آموزشگاهی - می‌توان نتیجه گرفت که پراکندگی نظرهای معلمان درباره توجه به موضوع و محتوا در کتب آموزشگاهی، بیشتر بوده است. با توجه به جدول ۶ می‌توان نتیجه گرفت که از نظر معلمان زبان انگلیسی، تفاوتی معنادار میان این دو دسته کتب آموزشی از لحاظ توجه به موضوع و محتوا وجود ندارد.

کتب آموزشگاهی در مقایسه با کتب دبیرستانی از لحاظ توجه به مهارت‌های زبانی دارای برتری نسبی هستند.

• پرسش چهارم پژوهش: در کتاب‌های زبان انگلیسی مقطع متوسطه و کتاب آموزشی آموزشگاه‌های آزاد به چه میزان به نوع و محتوای زبانی کتاب توجه شده و آیا توجه به نوع و محتوای زبانی کتاب، متفاوت بوده است؟

با توجه به سقف نمرات این بخش که برابر ۲۵ است و میانگین و مد ارائه شده در جدول ۱ برای کتب دبیرستان - به ترتیب ۱۳/۱۲ و ۱۲- و کتب آموزشگاهی - ۱۵/۹۰ و ۱۶- می‌توان گفت که هر دو دسته کتب از نگاه معلمان زبان انگلیسی در سطحی متوسط از حیث توجه به نوع و محتوای زبانی قرار دارند و با توجه به دامنه تغییرها و انحراف معیار به دست آمده برای این کتب در این بخش - به ترتیب ۵ و ۱/۳۸ برای کتب دبیرستان و ۴ و ۱/۱۸ برای کتب آموزشگاهی - باید گفت که نظرهای معلمان درباره کتب دبیرستان به‌طور نسبی، پراکندگی بیشتری دارند. با توجه به نتیجه آزمون تی که در جدول ۵ نشان داده شده است، از نگاه معلمان زبان انگلیسی، میان این دو دسته کتاب درسی از نظر توجه به نوع و محتوای زبانی، تفاوتی معنادار وجود دارد و می‌توان نتیجه گرفت که کتب آموزشگاهی به‌طور نسبی از

جدول ۶. بررسی وجود تفاوت معنادار میان توجه به موضوع و محتوا در کتب دبیرستان و آموزشگاه‌های آزاد

موضوع و محتوا	درجه آزادی	تی	سطح معناداری
کتب دبیرستان - کتب آموزشگاه	۲۹	-۱/۴۹	۰/۱۴۶

بحث و نتیجه‌گیری

۱. قالب و طرح کلی دروس: چنان‌که در ارزیابی معلمان از کتب درسی دوره دبیرستان و نیز کتب آموزشگاهی مطرح شد و پژوهشگران دیگر نیز به آن اشاره کردند، هر دو کتاب درسی از نظر رعایت و پیروی از قالب ثابت و یکنواخت در تدوین هر درس در سطحی قابل قبول و بالا قرار دارند [۱۲، ۱۴]. چنان‌که هر درس در یک قالب و طرح کلی مناسب و گویا به‌طور

مؤثری سازمان یافته است و بخش‌های مختلف درسی از قبیل واژگان، دستور زبان، تمرین نکات دستوری و امثال آن به طرز شفاف تدوین شده‌اند. اگرچه در کتب آموزشگاهی، فهرست لغات جدید به‌طور جداگانه معرفی نشده است، در کتب دبیرستانی، این نکته رعایت شده و دانش‌آموز بدون دغدغه می‌تواند به لغات جدید هر درس در بخشی جداگانه دسترسی داشته باشد. یکی از نکات مثبت هر دو کتاب وجود بخش‌هایی برای

شاگردان سلب می‌کند؛ برعکس، این ویژگی به کرات در کتب درسی آموزشی به چشم می‌خورد. به هر صورت با در نظر گرفتن زمان دوره‌های آموزشی و قالب هر دو کتاب درسی، امکان استفاده از مطالب آموزش تکمیلی توسط معلمان مرتبط وجود دارد؛ به این ترتیب می‌توان تاحدی از کاستی‌های مربوط به هر فصل از تمرین‌های واژگانی، دستوری یا ارتباطی کاست و بر اثربخشی فرایند آموزش - یادگیری افزود [۱۶].

یکی دیگر از نکاتی که در هر درس به چشم می‌خورد، پرداختن بیش از حد تعادل به مشق‌ها و تمرین‌های ماشینی دستور در هر درس است؛ به طوری که در هر درس، تمرین‌های گرامر به یک سری از تمرین‌های تکرار، جایگزینی و تغییر شکل محدود می‌شوند و شاگردان پس از صرف وقت قابل توجهی به سراغ بخش‌های دیگر می‌روند [۱۶].

این دسته از تمرین‌ها از اساس، جزء جدایی‌ناپذیر روش گفتاری - شنیداری هستند و در کلاس نیز به صورت شفاهی ارائه می‌شوند تا زبان‌آموزان بتوانند به طور خودکار، مقوله دستوری مورد نظر را ملکه ذهن خود کنند. شاید یکی از دلایل وجود نگرش منفی درباره فعالیت‌ها و تمرین‌های کتب درسی در میان معلمان مقطع متوسطه، وجود مقادیر زیادی از این دست تمرین‌های انفرادی و یکنواخت در هر درس باشد که خود، عاملی مهم در یکنواختی و ملال‌آوردن کتب درسی است.

۱- مهارت‌ها: چنان که در بخش گذشته به صورت آاماری بیان شد، معلمان زبان انگلیسی، نگرشی مثبت درباره توزیع عادلانه فرصت‌های موجود در هر درس میان مهارت‌های اصلی زبانی در کتب زبان انگلیسی مقطع متوسطه ندارند. همان‌گونه که برخی از صاحب‌نظران از جمله جهانگرد بیان کرده‌اند در صورت بررسی کیفی کتب درسی دوره دبیرستان نیز این مسئله مشهود است که بیشتر فرصت‌های طرح شده در هر درس از کتب زبان انگلیسی دوره دبیرستان به مهارت خواندن اختصاص یافته و مهارت‌های دیگر به ویژه مهارت‌های

مرور دروس گذشته است که در هر کتاب - به جز کتاب سوم دبیرستان - این بخش به طور منظم، هر چند درس یک بار لحاظ شده است؛ بنابراین چنان که تاملینسون^۱ مطرح می‌کند هر کتاب درسی می‌تواند در ایجاد فضای انضباطی و نظم در کلاس و دوره آموزشی کمک کند. قالب یکنواخت و شفاف در هر کتاب درسی - چنان که در هر دو دسته کتب وجود دارد - می‌تواند یکی از مؤثرترین ابزارها برای نیل به این هدف باشد [۲۰].

۲. فعالیت‌ها و تمرین‌ها: طبق ارزیابی به عمل آمده از معلمان و دانش‌آموزان کتب دبیرستانی در مقایسه با کتب آموزشی از نظر فعالیت و تمرین، سطحی پایین‌تر دارند؛ این ضعف خود در چند مورد قابل بیان است. یکی از این موارد، عدم وجود تعادل و عدالت در پرداختن به انواع تمرین‌هاست؛ برای نمونه، کتب درسی دوره دبیرستان از نظر پرداختن به تمرین‌های آزاد و کنترل شده، متعادل نیست؛ تمرین‌های هر کتاب درسی باید بر دقت تولید و روانی تولید هم تأکید کند ولی به نظر می‌رسد، تعادل نسبی و مطلوبی در کتب‌های درسی مقطع متوسطه لحاظ نشده است؛ از نکات دیگر درباره کتب دبیرستان چنان که عکس آن در کتب آموزشی از نظر فعالیت‌ها و تمرین‌ها در بافت ارتباطی و معنادار است به این معنا که قالب تمرین‌ها در بافت ارتباطی ارائه نشده‌اند [۱۶، ۱۵، ۱۲]. نگاهی گذرا به این کتب درسی، مبین این مطلب است که بسیاری از تمرین‌های تدوین شده از نوع تمرین مشق یا تمرین ماشینی است که با هدف عادت دادن شاگردان نسبت به ساختارهای دستوری هر درس لحاظ شده است.

علاوه بر ویژگی یادشده که برگرفته از روش گفتاری - شنیداری است، نکته‌ای دیگر نیز در کتب درسی دوره دبیرستان وجود دارد که یادآور روش یادشده است و آن، وفور تمرین‌های انفرادی در کتب درسی زبان انگلیسی مقطع متوسطه است [۱۲]. علاوه بر دریغ کردن بافتی واقعی و انگیزشی از شاگردان، کتب درسی دوره دبیرستان فرصت تعامل دوه‌دو یا گروهی را نیز از

1 . Tomlinson

گونه‌های کلامی مختلف در بخش‌های مختلف یا سطوح مختلف کتب درسی زبان انگلیسی بازمی‌گردد. جانسون و جانسون^۱، مؤثق بودن را این‌گونه تعریف کرده‌اند که هرگاه متنی، مثالی اصیل از کاربرد زبانی باشد و برای هدفی خاص غیر از اهداف آموزشی تولیدشده باشد، مؤثق است [۲۱]؛ البته این مفهوم از اساس در بستر آموزش زبان ارتباطی معرفی شده است و بیش از همه به برنامه‌های درسی کارکردی (functional) مرتبط است؛ اگرچه این مفهوم بیشتر در جایی مطرح است که کاربرد طبیعی زبان در کلاس درس عملی باشد، پرداختن به آن در ارزیابی کتب درسی بی‌دلیل نیست [۱۵، ۱۶].

اول آنکه رعایت وثوق در نوع زبان به‌کارگرفته‌شده در کتب درسی، یعنی ارائه نوع زبانی که مشابه نوع مورد استفاده گویشوران بومی است و دربرگیرنده تمام ویژگی‌های طبیعی است برای تفسیر و درک متون انگلیسی برای فراگیر زبان لازم است؛ افزون‌براین همان‌طور که جانسون و جانسون اشاره می‌کنند، استفاده از زبان مؤثق در کتب درسی می‌تواند اثری انگیزشی داشته باشد و زبان‌آموزان را برای متون مؤثق جلب کند. متونی که وسیله‌ای برای منتقل‌ساختن محتوا و موضوع‌اند و نه وسیله‌ای، تنها آموزشی [۲۱].

با این مقدمه می‌توان گفت که هر دو کتاب منظور شده در این پژوهش به‌طور کامل برمبنای زبان مؤثق نیستند؛ یعنی نوع زبان به‌کارگرفته‌شده در آنها زبان مؤثق نیست؛ لکن همان‌طور که نتیجه بررسی نظرهای معلمان نشان می‌دهد به‌طور نسبی این ضعف در کتب درسی زبان انگلیسی مقطع متوسطه بیشتر است. با در نظر گرفتن نیازهای شاگردان، حتی در خصوص مهارت خواندن که به نسبت سایر مهارت‌های زبانی، بیشتر در کتب دبیرستانی مورد توجه بوده است، هیچ‌یک از متون درک مطلب دروس ارائه‌شده، مؤثق نیستند؛ از طرف دیگر، با در نظر گرفتن بعد دوم مقوله نوع زبان، در مقایسه با کتب آموزشگاهی، کتب درسی زبان انگلیسی مقطع متوسطه از گونه‌های کلامی محدودتری

تکلم و شنیداری، چندان مورد توجه قرار نگرفته‌اند؛ البته افرادی مانند جهانگرد بیان می‌کنند، اگر بپذیریم که نیاز اصلی زبان‌آموزان، کسب سطحی قابل‌قبول از مهارت خواندن متون انگلیسی است، آن‌گاه چنین توزیع فرصتی، توجیه‌پذیر است [۱۲].

در کتب آموزشگاهی بررسی‌شده، هر بخشی که برای مهارتی خاص تنظیم شده است با عنوانی مشخص و توضیح‌هایی کامل در قسمت فهرست مطالب کتاب درس و نیز به تفصیل در کتاب راهنمای معلم بررسی شده است؛ به عبارت دیگر، معلم مربوط به خوبی می‌داند که در هر درس با تمرین مورد نظر چگونه برخورد کند، چه مسئولیتی دارد و چه شرایطی را باید برای زبان‌آموزان تحت نظر خود فراهم آورد؛ برعکس در کتاب درس دوره دبیرستان نه در بخش مقدمه و نه در فهرست مطالب، هیچ سرنخی درباره نحوه پرداختن به مهارت‌های زبانی وجود ندارد [۱۶].

در مجموع می‌توان گفت که در کتاب‌های درسی مقطع متوسطه برخلاف کتب آموزشگاهی، تعادلی میان مهارت‌های زبانی ارائه‌شده در هر درس و به‌طور کلی در کتاب مربوط به هر پایه وجود ندارد؛ افزون‌براین، آن‌طور که رزمجو هم به آن می‌پردازد، راهبردها به‌ویژه خرده‌راهبردهایی که در موفقیت تحصیلی شاگردان نقش دارند، مانند یادداشت‌برداری و شنیدن برای دریافت جزئیات کلام، کمتر مورد توجه قرار گرفته‌اند [۱۶]؛ به علاوه، برخلاف کتب آموزشگاهی، کتاب درسی زبان انگلیسی مقطع دبیرستان، هریک از اجزای زبانی را به‌طور جداگانه ارائه کرده، تمرین می‌دهد و تمرین در هر مهارت به دیگر مهارت‌های زبانی، پیوسته نیست؛ به عنوان تنها نکته مشترک میان کتب آموزشگاهی و دبیرستانی در این حوزه می‌توان از دقت و تمرکز بر تلفظ صحیح لغات و جملات نام برد.

۲- نوع زبان: این بخش از ارزیابی به دو نکته در کتاب‌های درسی، مربوط است؛ بخش اول با استفاده از زبان طبیعی و مؤثق در مقابل زبان تألیفی و دستکاری‌شده ارتباط دارد و بخش دوم به استفاده از

1. Johnson and Johnson

محتوای کتب دبیرستان و آموزشگاه‌ها از نظر معلمان زبان انگلیسی، واقع‌گرایی و چالش‌برانگیزی قابل‌قبولی داشته‌اند.

با عنایت به اهمیت و ضرورت تسلط دانش‌آموختگان نظام آموزش و پرورش عمومی و عالی به زبان انگلیسی به‌عنوان زبان بین‌المللی، ضروری است طراحان و برنامه‌ریزان درسی در تدوین کتب زبان انگلیسی به فهرستی کامل‌تر از انواع مؤلفه‌ها توجه کنند. از آنجا که مؤلفه‌های مربوط به مهارت، تمرین و فعالیت‌ها و نوع و محتوای زبانی، مورد توجه قرار نگرفته‌اند، لازم است با اتخاذ تدابیر مناسب به این ابعاد نیز پرداخته شود.

توجه جامع و منطقی به مؤلفه‌های مختلف به‌ویژه مهارت‌های زبانی، نوع و محتوای زبانی و نیز تمرین و فعالیت‌ها در مجموعه کتب درسی دوره دبیرستان به طراحی جامع، منظم و دقیق نیازمند است، به طوری که با ترسیم فرایند یادشده به‌مرور، طی پایه‌های تحصیلی مختلف، این مؤلفه‌ها به طریقی هماهنگ با پایه‌های قبل و بعد تجلی یابند.

همه کتاب‌های زبان انگلیسی دوره دبیرستان در پایه‌های مختلف در حد بضاعت خویش، امکان پرداختن به موضوع حاضر را دارند؛ بنابراین باید سعی شود تا در کتب پایه‌های مختلف تاحدامکان و با توجه به بستر برنامه درسی آموزش و پرورش به این مؤلفه‌ها نیز توجه شود.

استفاده کرده‌اند و از این نظر نیز نوع زبان به کارگرفته شده در کتب درسی دبیرستانی به‌طور نسبی زبان مؤثوق نیست.

۳- موضوع و محتوا: با توجه به نتایج پردازش داده‌ها مشاهده می‌شود که کتاب‌های درسی زبان انگلیسی مقطع متوسطه از لحاظ محتوا و موضوع در سطحی مطلوب قرار دارد؛ البته این مسئله در بررسی‌های کیفی نمی‌تواند چندان مشهود باشد؛ برای نمونه، جهانگرد مطرح می‌کند که موضوع‌های متون مربوط به درک مطلب، شامل مقوله‌هایی متعدد است؛ از حکایت و داستان‌های طنزآمیز گرفته تا داستان‌های واقعی، مانند سرگذشت چهره‌ای مشهور؛ وی اضافه می‌کند که قضاوت درباره موضوع دروس از طرف دانش‌آموزان، کاری دشوار است و به همین دلیل، چندان در این باره قلم‌فرسایی نمی‌کند و تنها به یادآوری این نکته بسنده می‌کند که شاگردان کلاس او از موضوع‌ها راضی بوده‌اند؛ اما چنان‌که خود او هم بیان می‌کند، قضاوت کردن از طرف شاگردان، کار ساده یا به‌عبارت‌بهرتر، ملاکی معتبر برای ارزیابی کتب درسی نیست و آنچه را او رضایت شاگردان از موضوع‌های موجود در کلاس درسی بیان می‌کند: ۱. تنها برداشت وی از مسئله است که به‌الزام، درست نیست و ۲. تنها محدود به کلاس درس خود او محدود می‌شود [۱۲].

از سوی دیگر در یک بررسی کمی که شرکت‌کنندگان به‌واسطه یک نمونه‌گیری سامان‌یافته در تحقیق شرکت کرده‌اند و از طرفی دیگر، با توجه به عیار موضوع و محتوای کتب درسی به‌واسطه محک مقایسه به طریقی گویاتر و مبین‌تر پیش‌روی ما قرار می‌گیرد می‌توان قضاوتی منصفانه‌تر و دقیق‌تر در این باب ارائه داد، چنان‌که پژوهش حاضر نشان می‌دهد و جهانگرد به آن اشاره می‌کند، موضوع و محتوای کتب حاضر از نگاه معلمان با نیازهای شاگردان هماهنگی دارد. با توجه به آنچه در این باره به‌دست آمد [۱۲]، می‌توان گفت که هر دو دسته کتب آموزشی از تعصب‌های فرهنگی پرهیزی می‌کنند و دارای تنوعی مطلوب هستند؛ به‌علاوه،

منابع

8. Williams, D. (1983) 'Developing Criteria for Textbook Evaluation'. *ELT Journal*: Vol 37: pp. 321-325.
9. Sheldon, L. (1988) Evaluating ELT textbooks and materials. *ELT Journal*: Vol 42: pp. 237-246.
10. Brown, J. (1995) *The Elements of Language Curriculum*. New York: Heinle and Heinle Publishers.
11. Cunningsworth, A. (1995) *Choosing Your Coursebook*. London: Heinemann.
12. Jahangard, A. (2007). Evaluation of EFL materials taught at Iranian public high schools. *Asian EFL*: Vol: 9: pp. 130-149.
13. Tucker, C. A. (1975) Evaluating beginning textbooks. *English Teaching Forum*: Vol: pp. 355-361.
14. Amerian, M. (1987) A comparative study of the graded English and the right path to English series with regard to content and methodology. Unpublished master's thesis, Shiraz University, Shiraz.
15. Yarmohammadi, L. (2002) The evaluation of pre-university textbooks. *The Newsletter of the Iranian Academy of Science*, 18, 70-87.
16. Razmjoo, A. (2007) High Schools or Private Institutes Textbooks? Which Fulfill Communicative Language Teaching Principles in the Iranian Context? *Asian EFL Journal*: Vol 9: pp. 126 - 141.
17. انصاری، حسن و عصمت بابایی (۱۳۸۲)؛ «بررسی نموده‌های تبعیص جنسی در کتاب‌های درسی آموزشی زبان انگلیسی در مقطع راهنمایی نظام آموزشی ایران»، *زبان‌شناسی کاربردی*؛ سال ششم، ش ۱، صص ۴۰ تا ۵۶.
18. Low, G. (1989) Appropriate design: the internal organization of course units. In: K. Johnson (Ed.). *The second language curriculum*. Cambridge: Cambridge University Press.
۱. فتحی واجارگاه، کورش (۱۳۸۲)؛ «بررسی جایگاه صلح و جنگ در کتب درسی دوره ابتدایی کشور»، *فصلنامه تعلیم و تربیت*؛ سال سی‌وهشتم، ش ۲، صص ۲۵ تا ۴۸.
۲. منصوری، علی و آریتا فریدونی (۱۳۸۸)؛ «تبلور هویت ملی در کتب درسی بررسی محتوایی کتاب فارسی دوره ابتدایی»، *فصلنامه مطالعات ملی*؛ سال دهم، ش ۲، صص ۳۸ تا ۵۲.
۳. سبحانی‌نژاد، مهدی و رضا همایی (۱۳۸۴)؛ «میزان توجه به نگرش فرهنگ کار در کتاب‌های درسی دوره راهنمایی کشور»، *دانشور رفتار*؛ سال دوازدهم، ش ۱۵، صص ۱ تا ۲۰.
۴. زمانی، بی‌بی عشرت (۱۳۸۶)؛ «مقایسه پرورش روحیه علمی و علم‌گرایی در کتاب‌های درسی علوم دوره ابتدایی کشورهای ایران و انگلستان»، *فصلنامه علوم اجتماعی و انسانی دانشگاه شیراز*؛ سال بیست‌وششم، ش ۳، صص ۴۳ تا ۶۳.
۵. ایمانی، محسن و محمد مظفر (۱۳۸۳)؛ «تحلیل محتوای کتاب هدیه‌های آسمان و کتاب کار پایه دوم دبستان چاپ سال ۱۳۸۱ در مقایسه با تعلیمات دینی چاپ سال ۱۳۸۰»، *نوآوری‌های آموزشی*؛ سال سوم، ش ۱۰، صص ۱۱۵ تا ۱۴۲.
۶. زمانی، بی‌بی عشرت و اعظم اسفنجانی (۱۳۸۵)؛ «کاربرد گرافیک در آموزش مفاهیم فیزیکی در کتاب‌های درسی علوم مقطع ابتدایی کشورهای ایران، آمریکا و انگلستان به‌منظور پرورش روحیه جستجوگری در دانش‌آموزان»، *مجله علوم تربیتی و روان‌شناسی*؛ سال سیزدهم، ش ۲، صص ۹۵ تا ۱۱۳.
۷. ادیب‌نیا، اسد (۱۳۸۱)؛ «بررسی محتوای کتاب ریاضی سال چهارم دبستان از نظر معلمان»، *نوآوری‌های آموزشی*؛ سال اول، ش ۲، صص ۵۳ تا ۷۵.

19. Roberts, J. (1999) Evaluation of course-books or material evaluation. In: Johnson, K. and Johnson, H. (Eds.). Encyclopedic dictionary of applied linguistics. Oxford: Blackwell.
20. Tomlinson, B. (2001) Material Development. Cambridge: Cambridge University Press.
21. Johnson, K. and Johnson, H. (1999) Encyclopedic dictionary of applied linguistics. Oxford: Blackwell.